

Policy Brief

Unapređenje učešća djevojaka i mladih žena u Crnoj Gori

*Analiza i preporuke zasnovane na
Indeksu participacije mladih za 2024. godinu*

CHOICES

EDUCATION

ART

OPPORTUNITIES

EMPLOYMENT

SCIENCE

Autorke:
mr Aleksandra Gligorović,
Sanja Dašić

Urednica:
Aida Perović

Izdavač: NVO Prima

SADRŽAJ

Sažetak.....	1
Uvod.....	2
Politički i institucionalni okvir za participaciju djevojaka u Crnoj Gori.....	3
Rodna ravnopravnost i ekonomsko osnaživanje mladih žena u javnim politikama.....	6
Usklađenost nacionalnog okvira sa evropskim politikama.....	9
Ključni izazovi i nalazi indeksa participacije mladih.....	11
Regionalno i evropsko poređenje položaja djevojaka.....	13
• Regionalno poređenje: Crna Gora u odnosu na zemlje Zapadnog Balkana i Turske.....	13
• Crna Gora u odnosu na Evropsku uniju.....	15
Uloga civilnog društva u unapređenju participacije mladih žena.	17
Prioriteti za unapređenje javnih politika.....	19
Zaključci i preporuke.....	20

Sažetak

Ovaj policy paper analizira položaj mladih žena u Crnoj Gori na osnovu nalaza devetog izdanja Indeksa participacije mladih (Youth Participation Index – YPI), regionalnog instrumenta koji prati političku, ekonomsku i društvenu participaciju mladih u zemljama Zapadnog Balkana i Turskoj. Polazeći od podataka koje pruža YPI i analize relevantnog nacionalnog i evropskog javnopolitičkog okvira, dokument razmatra u kojoj mjeri postojeće politike odgovaraju na potrebe mladih žena i u kojoj mjeri doprinose njihovoj ravnopravnoj participaciji u društvu.

Analiza pokazuje da je Crna Gora ostvarila značajan napredak u razvoju zakonodavnog i strateškog okvira za mlade i rodnu ravnopravnost, posebno kroz Zakon o mladima, Strategiju za mlade 2023–2027 i Nacionalnu strategiju rodne ravnopravnosti. Nacionalne politike u velikoj su mjeri usklađene sa evropskim prioritetima u oblastima participacije mladih, rodne ravnopravnosti i socijalne inkluzije. Međutim, nalazi YPI ukazuju da formalno uspostavljeni mehanizmi nijesu dovoljni ukoliko nijesu praćeni dosljednom implementacijom, međusektorskom koordinacijom i politikama koje prepoznaju različite životne okolnosti mladih žena.

Dokument polazi od feminističke perspektive javnih politika, prema kojoj rodna ravnopravnost nije pitanje isključivo jednakog pristupa pravima, već i uklanjanja strukturnih prepreka koje utiču na raspodjelu moći, resursa, vremena i mogućnosti. Iz te perspektive, participacija mladih žena ne može se posmatrati odvojeno od ekonomskih nejednakosti, rodni stereotipa, nejednake raspodjele neplaćenog rada, društvenih očekivanja i drugih faktora koji oblikuju njihove životne izbore i mogućnosti za aktivno učešće u društvu.

Nalazi YPI potvrđuju da djevojke, uprkos visokim obrazovnim postignućima, i dalje ostvaruju nepovoljnije ishode u pojedinim oblastima participacije. Iako je po prvi put zabilježeno izjednačavanje stope mladih u NEET statusu između žena i muškaraca, mlade žene ostaju izložene dugotrajnoj nezaposlenosti, rjeđe pokreću sopstveni biznis, imaju ograničeniji pristup ekonomskim resursima i manje su zastupljene u procesima donošenja odluka. Posebno nepovoljan položaj imaju djevojke iz ruralnih sredina, pripadnice RE zajednice, mlade žene sa invaliditetom, korisnice sistema socijalne zaštite i druge marginalizovane grupe koje se suočavaju sa višestrukim oblicima isključenosti.

Dokument pokazuje da razvoj politika zasnovanih na univerzalnim mjerama nije dovoljan za smanjenje postojećih rodni razlika. Efikasne javne politike zahtijevaju rodno osjetljiv i intersekcionalni pristup koji uvažava različite potrebe i iskustva mladih žena, kao i sistematsku primjenu gender mainstreaming pristupa u svim fazama planiranja, sprovođenja i evaluacije politika.

Posebna pažnja posvećena je ulozi organizacija civilnog društva, koje kroz istraživanja, zagovaranje, razvoj inovativnih servisa i neposredan rad sa mladima doprinose kreiranju politika zasnovanih na dokazima i jačanju participacije mladih žena.

Policy paper zaključuje da dalji napredak zahtijeva prelazak sa normativne na stvarnu ravnopravnost. To podrazumijeva snažniju integraciju rodne perspektive u omladinske, obrazovne, ekonomske i socijalne politike, razvoj rodno odgovornih i intersekcionalnih mjera, unapređenje sistema rodno razvrstanih podataka i kontinuirano praćenje efekata javnih politika na različite grupe mladih žena. Samo takav pristup može doprinijeti stvaranju inkluzivnijeg društva u kojem će sve mlade žene imati jednake mogućnosti da razvijaju svoje potencijale i ravnopravno učestvuju u ekonomskom, političkom i društvenom životu Crne Gore.

Uvod

Stvaranje uslova za puno, ravnopravno i smisleno učešće mladih predstavlja jedno od ključnih opredjeljenja savremenih politika razvoja, demokratizacije i društvene kohezije. U Crnoj Gori, kao i u zemljama regiona, strateški i zakonodavni okvir prepoznaje mlade kao važne aktere društvenog razvoja i naglašava potrebu njihovog aktivnog uključivanja u obrazovanje, tržište rada, procese donošenja odluka i društveni život. Međutim, uprkos ovim opredjeljenjima, brojni pokazatelji ukazuju da između javnih politika i njihove primjene i dalje postoji značajan jaz.

Taj jaz nije jednako izražen za sve mlade. Rod, socioekonomski status, mjesto stanovanja i drugi faktori oblikuju mogućnosti mladih da ostvare svoja prava, razvijaju potencijale i učestvuju u društvu. Posebno su izražene razlike između mladih žena i muškaraca u pojedinim oblastima, poput ekonomskog osnaživanja, političke zastupljenosti i pristupa mogućnostima za razvoj. Istovremeno, mladi koji žive u siromaštvu, koriste usluge sistema socijalne zaštite, nalaze se u ustanovama za izvršenje krivičnih sankcija ili pripadaju drugim marginalizovanim grupama suočavaju se sa dodatnim preprekama za aktivno učešće.

Kreiranje djelotvornih javnih politika zahtijeva pouzdane podatke koji omogućavaju sagledavanje stvarnog položaja mladih, praćenje promjena kroz vrijeme i identifikovanje oblasti u kojima su potrebne ciljne intervencije. Upravo iz te potrebe razvijen je Indeks participacije mladih (Youth Participation Index – YPI), koji kroz 25 indikatora prati političku, ekonomsku i društvenu participaciju mladih u zemljama Zapadnog Balkana i Turskoj. Pored mjerenja nivoa participacije, YPI omogućava identifikovanje strukturnih prepreka koje utiču

na mogućnosti mladih da ravnopravno učestvuju u društvenom, ekonomskom i političkom životu, kao i poređenje trendova među državama regiona.

Ovaj policy paper zasniva se na nalazima devetog izdanja Indeksa participacije mladih i fokusira se na položaj mladih žena u Crnoj Gori. Polazeći od podataka koje pruža YPI, dokument analizira ključne rodne razlike u političkoj, ekonomskoj i društvenoj participaciji mladih, razmatra postojeći javnopolitički okvir i identifikuje područja u kojima su potrebne dodatne mjere. Cilj dokumenta je da, na osnovu dostupnih dokaza, ponudi preporuke za unapređenje javnih politika koje će doprinijeti ravnopravnijem učešću mladih žena i stvaranju inkluzivnijeg društva u kojem će sve mlade osobe imati jednake mogućnosti da razviju svoje potencijale i aktivno učestvuju u procesima donošenja odluka i društvenom razvoju.

Politički i institucionalni okvir za participaciju djevojaka u Crnoj Gori

Unapređenje participacije mladih predstavlja jedno od ključnih opredjeljenja savremene omladinske politike u Crnoj Gori. Tokom posljednje decenije uspostavljen je sveobuhvatniji pravni i institucionalni okvir kojim se nastoji obezbijediti aktivnije uključivanje mladih u društveni, ekonomski i politički život. Ovaj okvir u značajnoj mjeri prati evropske razvojne pravce, prije svega principe sadržane u Strategiji Evropske unije za mlade 2019–2027 i Evropskim ciljevima za mlade (European Youth Goals), koji naglašavaju potrebu za smislenim učešćem mladih u procesima donošenja odluka, jednak pristup mogućnostima razvoja i uklanjanje prepreka koje pogađaju različite grupe mladih.

Ipak, iako nacionalni strateški dokumenti sve češće prepoznaju mlade kao partnere u razvoju društva, a ne isključivo kao korisnike javnih politika, nalazi Indeksa participacije mladih (YPI) ukazuju da formalno postojanje zakonskih i institucionalnih mehanizama još uvijek nije dovoljno da obezbijedi ravnopravnu participaciju svih mladih. Ovo je posebno izraženo kada je riječ o djevojkama i mladim ženama, čije mogućnosti učešća oblikuju ne samo politike za mlade, već i rodni obrasci, ekonomske nejednakosti, društvena očekivanja i drugi strukturni faktori koji utiču na pristup obrazovanju, tržištu rada i procesima odlučivanja.

Temelj omladinske politike predstavlja Zakon o mladima (2019), kojim su uređeni institucionalni mehanizmi za razvoj omladinske politike, definisane nadležnosti institucija, uspostavljeni omladinski servisi i postavljene obaveze države i jedinica lokalne samouprave u oblasti planiranja i sprovođenja politika za mlade.

Poseban značaj Zakona ogleda se u tome što prvi put sistemski uređuje omladinsku politiku kao posebnu oblast javnih politika, uspostavljajući obavezu strateškog planiranja i razvoja mehanizama participacije na nacionalnom i lokalnom nivou.

Međutim, analiza zakonskog okvira pokazuje da, iako Zakon uspostavlja univerzalne mehanizme za uključivanje mladih, on u ograničenoj mjeri prepoznaje različite potrebe pojedinih grupa mladih. Rodna dimenzija nije sistematski integrisana u mehanizme participacije, niti su dovoljno razrađeni instrumenti kojima bi se odgovorilo na specifične prepreke sa kojima se suočavaju djevojke, posebno one koje pripadaju višestruko marginalizovanim grupama. To se odnosi na mlade žene u NEET statusu, djevojke iz ruralnih sredina, korisnice sistema socijalne zaštite, Romkinje i Egipćanke, djevojke sa invaliditetom i druge grupe koje se suočavaju sa višestrukim oblicima isključenosti.

Upravo zbog toga međunarodne organizacije, uključujući Evropsku komisiju i OECD, sve češće ukazuju da uspješne omladinske politike ne mogu biti rodno neutralne. Formalno jednaki mehanizmi često proizvode različite rezultate za mladiće i djevojke, jer ne polaze od jednakih početnih pozicija. Nalazi YPI potvrđuju ovu pretpostavku i pokazuju da se određene rodne razlike zadržavaju uprkos unapređenju zakonodavnog okvira.

Značajan iskorak u razvoju omladinske politike predstavlja Strategija za mlade 2023–2027, koja uspostavlja savremeniji koncept razvoja omladinske politike zasnovan na međusektorskoj saradnji, participaciji mladih i praćenju rezultata. Posebnu vrijednost Strategije predstavlja način njenog kreiranja. Dokument je razvijen kroz širok konsultativni proces u kojem je učestvovalo više od 200 učesnika i preko 100 institucija i organizacija, uključujući organizacije civilnog društva i same mlade. Takav pristup u skladu je sa evropskim principom ko-kreiranja politika sa mladima (co-creation), koji Evropska unija prepoznaje kao jedan od osnovnih principa kvalitetne omladinske politike.

Vizija Strategije polazi od toga da mladi predstavljaju važan društveni resurs čiji potencijal treba razvijati kroz stvaranje podsticajnog okruženja za obrazovanje, zapošljavanje, građanski angažman i aktivno učešće u donošenju odluka. Operativni ciljevi Strategije usmjereni su na razvoj održivog sistema podrške mladima, unapređenje građanske participacije, međusektorsku saradnju, razvoj omladinskih servisa i jačanje sistema praćenja i evaluacije.

Iz perspektive participacije mladih žena posebno je značajno što Strategija prepoznaje potrebu unapređenja jednakih mogućnosti za sve mlade. Međutim, rodna perspektiva u najvećem broju mjera ostaje implicitna, odnosno djevojke nijesu prepoznate kao posebna ciljna grupa u svim oblastima u kojima podaci pokazuju postojanje rodni razlika. Time se potvrđuje jedan

od nalaza YPI – da univerzalne mjere često nijesu dovoljne da odgovore na specifične izazove sa kojima se suočavaju mlade žene.

Važnu ulogu u sprovođenju omladinske politike imaju jedinice lokalne samouprave. Zakonski okvir predviđa uspostavljanje omladinskih savjeta i donošenje lokalnih akcionih planova za mlade (LAPM), čime se participacija mladih približava lokalnim zajednicama. Ovakav pristup odgovara evropskom principu supsidijarnosti, prema kojem se odluke donose na nivou koji je najbliži građanima. Lokalni akcioni planovi imaju potencijal da odgovore na specifične potrebe mladih u različitim sredinama i da razviju prilagođene modele podrške.

Međutim, praksa pokazuje da kvalitet implementacije značajno varira među opštinama. Razlike postoje kako u finansijskim kapacitetima, tako i u razvijenosti omladinskih servisa, stepenu uključivanja mladih u planiranje politika i dostupnosti programa podrške. Posebno je važno pitanje koliko su djevojke zastupljene u lokalnim mehanizmima participacije i da li imaju jednake mogućnosti da utiču na donošenje odluka. Dostupni podaci ukazuju da formalno postojanje omladinskih savjeta ne garantuje automatski ravnopravno učešće mladih žena, što potvrđuje potrebu kontinuiranog praćenja kvaliteta participacije, a ne samo postojanja institucionalnih mehanizama.

Institucionalna odgovornost za razvoj omladinske politike primarno je povjerena Ministarstvu sporta i mladih, koje koordinira sprovođenje Strategije za mlade, razvija omladinske servise i koordinira saradnju sa drugim institucijama. Međutim, unapređenje položaja djevojaka zahtijeva znatno širi institucionalni pristup. Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava, Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore, lokalne samouprave i organizacije civilnog društva zajedno čine institucionalni okvir koji oblikuje mogućnosti djevojaka za aktivno učešće u društvenom životu.

Upravo međusektorska saradnja predstavlja jednu od ključnih pretpostavki uspješne implementacije omladinske politike. Pitanja participacije mladih žena ne mogu se posmatrati izolovano od politika obrazovanja, zapošljavanja, rodne ravnopravnosti, socijalne zaštite i lokalnog razvoja. U tom smislu, institucionalna koordinacija postaje jednako važna kao i kvalitet pojedinačnih politika.

Nalazi Indeksa participacije mladih pokazuju da je Crna Gora uspostavila relativno razvijen normativni i institucionalni okvir za razvoj omladinske politike, ali da izazovi ostaju prvenstveno u domenu implementacije. Formalni mehanizmi participacije predstavljaju važan preduslov za uključivanje mladih, ali njihova djelotvornost zavisi od dostupnosti resursa, institucionalnih kapaciteta, političke volje i sposobnosti da odgovore na različite potrebe mladih žena.

Upravo zato budući razvoj omladinske politike treba da bude usmjeren ka snažnijoj integraciji rodne perspektive u sve faze kreiranja, sprovođenja i evaluacije javnih politika, kako bi participacija mladih žena postala stvarna, a ne samo normativno garantovana.

Rodna ravnopravnost i ekonomsko osnaživanje mladih žena u javnim politikama

Položaj mladih žena u Crnoj Gori oblikuje se kroz međusobno povezane politike koje prevazilaze okvire omladinske politike. Mogućnosti djevojaka da učestvuju na tržištu rada, pokrenu sopstveni biznis, učestvuju u procesima donošenja odluka ili razvijaju svoje potencijale određene su kombinacijom politika rodne ravnopravnosti, zapošljavanja, obrazovanja, preduzetništva, ruralnog razvoja i socijalne zaštite. Upravo zbog toga, analiza položaja mladih žena zahtijeva sagledavanje javnih politika kao međusobno povezanog sistema, a ne kao niza pojedinačnih strategija.

Ovakav pristup u skladu je sa evropskim javnopolitičkim okvirom. Strategija Evropske unije za mlade 2019–2027 i Evropski ciljevi za mlade naglašavaju da kvalitet života mladih zavisi od koordinisanog djelovanja različitih sektora javnih politika. Istovremeno, Strategija Evropske unije za rodnu ravnopravnost prepoznaje ekonomsku nezavisnost žena kao jedan od ključnih preduslova njihove pune društvene i političke participacije. Time se potvrđuje da ekonomsko osnaživanje nije samo pitanje tržišta rada, već i pitanje demokratskog učešća, jednakih mogućnosti i društvene uključenosti.

U tom kontekstu, Strategija razvoja ženskog preduzetništva u Crnoj Gori 2021–2024 predstavlja jedan od najznačajnijih instrumenata za unapređenje ekonomskog položaja žena, uključujući i mlade žene koje tek ulaze na tržište rada ili razvijaju prve preduzetničke inicijative. Strategija prepoznaje da žene, uprkos rastućem nivou obrazovanja, i dalje imaju otežan pristup finansijama, poslovnim mrežama, mentorstvu i investicionom kapitalu. Kao odgovor na ove izazove razvijeni su instrumenti koji obuhvataju grant šeme, vaučere za žene i mlade u biznisu, subvencionisanje troškova opreme, povoljne kreditne linije, programe mentorstva i podršku prilikom osnivanja preduzeća.

Posebno je značajno što pojedine mjere eksplicitno prepoznaju žene mlađe od 30 godina kao prioritetnu ciljnu grupu. Takav pristup predstavlja važan iskorak u odnosu na univerzalne mjere zapošljavanja, jer prepoznaje da mlade žene prilikom ulaska u preduzetništvo često raspolažu sa manje finansijskog kapitala, poslovnih kontakata i prethodnog iskustva. Istovremeno, nalazi Indeksa participacije mladih ukazuju da ekonomska participacija mladih žena i dalje zaostaje za njihovim obrazovnim potencijalom, što potvrđuje da finansijska podrška, iako važna, sama po sebi nije dovoljna ukoliko nije praćena razvojem poslovnih kompetencija, mentorstvom i dugoročnom institucionalnom podrškom.

Sličan pristup razvija i Nacionalna strategija rodne ravnopravnosti 2021–2025, koja ekonomsko osnaživanje žena posmatra kao jedan od ključnih preduslova ostvarivanja rodne ravnopravnosti. Za razliku od Strategije razvoja ženskog preduzetništva, koja je prvenstveno usmjerena na razvoj biznisa, Nacionalna strategija rodne ravnopravnosti problem posmatra znatno šire. Polazi od pretpostavke da ekonomske nejednakosti proizlaze iz duboko ukorijenjenih društvenih obrazaca, rodnih stereotipa i neravnomjerne raspodjele resursa, zbog čega zahtijevaju koordinisan odgovor različitih sektora javnih politika.

Poseban značaj ima Operativni cilj 3 Strategije, kojim se nastoji povećati učešće žena u oblastima koje omogućavaju pristup ekonomskim i društvenim resursima. Predviđene mjere obuhvataju povećanje učešća žena u političkom odlučivanju, unapređenje njihovog položaja na tržištu rada, razvoj ženskog preduzetništva, promociju STEM oblasti među djevojkama, unapređenje ravnoteže između privatnog i poslovnog života, prevenciju rodno zasnovane diskriminacije i nasilja, kao i uvođenje rodno odgovornog budžetiranja. Ovakav pristup pokazuje da rodna ravnopravnost nije ograničena na jednu oblast javnih politika, već predstavlja horizontalni princip koji treba da bude integrisan u planiranje, sprovođenje i evaluaciju svih razvojnih politika.

Nalazi YPI potvrđuju opravdanost ovakvog pristupa. Iako se određeni pokazatelji, poput udjela mladih u NEET statusu, približavaju između žena i muškaraca, djevojke ostaju izloženije ekonomskim rizicima koji nijesu uvijek vidljivi kroz agregirane statističke podatke. Njihova ekonomska participacija često je ograničena tradicionalnim rodnim ulogama, manjom zastupljenošću u procesima odlučivanja, nižim nivoom preduzetničke aktivnosti i otežanim pristupom finansijskim resursima. To potvrđuje da formalna jednakost u pristupu programima podrške ne znači nužno i jednake mogućnosti za ostvarivanje ekonomskih rezultata.

Važan doprinos ekonomskom osnaživanju mladih žena daju i sektorske politike. Agrobudžet Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede predviđa posebne mjere podrške mladim poljoprivrednicima do 40 godina, uključujući žene. Iako ove mjere nijesu isključivo namijenjene mladim ženama, one predstavljaju važan instrument za razvoj ženskog preduzetništva u ruralnim područjima, gdje su mogućnosti zapošljavanja često ograničenije nego u urbanim sredinama. Podrška za pokretanje gazdinstava, nabavku opreme i razvoj proizvodnje može doprinijeti većoj ekonomskoj nezavisnosti žena na selu, ali ostvarivanje punog efekta ovih mjera zahtijeva istovremeno rješavanje prepreka koje prevazilaze oblast poljoprivrede, uključujući pristup tržištu, finansijama, javnim uslugama i usklađivanju porodičnih i poslovnih obaveza.

Na lokalnom nivou, pojedine opštine dodatno razvijaju instrumente podrške kroz lokalne akcione planove za mlade i rodnu ravnopravnost. Primjeri Podgorice i Nikšića pokazuju da lokalne zajednice sve više prepoznaju potrebu razvoja programa zapošljavanja, preduzetništva, grant šema, stručnog usavršavanja i mentorstva za mlade žene. Međutim, obim i kvalitet ovih programa značajno zavise od kapaciteta lokalnih samouprava, dostupnih finansijskih sredstava i prioriteta lokalnih politika, što rezultira neujednačenim mogućnostima za mlade žene u različitim djelovima Crne Gore.

Dostupni podaci ukazuju na određene pozitivne trendove. Prema podacima Poreske uprave, broj preduzeća u vlasništvu žena kontinuirano raste, a žene danas čine više od četvrtine vlasnika mikro, malih i srednjih preduzeća u Crnoj Gori. Rast broja žena preduzetnica može se posmatrati kao pokazatelj da javne politike postepeno doprinose stvaranju povoljnijeg preduzetničkog okruženja. Ipak, ovi podaci istovremeno pokazuju da žene i dalje ostvaruju znatno manji udio u ukupnoj zaposlenosti u sektoru MSP, što ukazuje da razvoj ženskog preduzetništva još uvijek nije praćen odgovarajućim povećanjem ekonomskog uticaja i zapošljavanja.

Posebnu vrijednost postojećem javnopolitičkom okviru daje aktivno učešće organizacija civilnog društva. Organizacije poput NVO Prima, zajedno sa drugim omladinskim i ženskim organizacijama, doprinose razvoju participativnih politika kroz istraživanja, zagovaranje, edukacije, pružanje usluga i uključivanje mladih žena u procese donošenja odluka. Podrška međunarodnih partnera, uključujući Evropsku uniju, UNDP, UNICEF, OECD i OSCE, dodatno jača institucionalne kapacitete za razvoj politika zasnovanih na dokazima i doprinosi usklađivanju nacionalnih politika sa evropskim i međunarodnim standardima.

Uprkos značajnom unapređenju javnopolitičkog okvira, nalazi Indeksa participacije mladih pokazuju da izazovi ostaju prvenstveno u domenu implementacije. Rodni stereotipi, ograničen pristup finansijskim resursima, nedovoljno priznavanje kompetencija stečenih kroz neformalno obrazovanje, nejednaka raspodjela neplaćenog rada i razlike u kvalitetu lokalnih politika i dalje utiču na mogućnosti mladih žena da ravnopravno učestvuju u ekonomskom i društvenom životu. To potvrđuje da razvoj novih strategija nije sam po sebi dovoljan ukoliko nije praćen dosljednom primjenom, međusektorskom koordinacijom, sistematskim praćenjem rezultata i korišćenjem rodno razvrstanih podataka u planiranju javnih politika.

U tom smislu, dalji razvoj politika za mlade i rodnu ravnopravnost trebalo bi usmjeriti ka snažnijoj integraciji rodne perspektive u sve sektorske politike koje utiču na položaj mladih. Umjesto posmatranja rodne ravnopravnosti kao zasebne oblasti, potrebno je razvijati pristup u kojem se efekti svake javne politike procjenjuju kroz njen uticaj na različite grupe mladih

žena i muškaraca. Takav pristup omogućio bi da javne politike odgovore ne samo na formalnu jednakost, već i na stvarne razlike u mogućnostima, resursima i društvenim iskustvima mladih žena, čime bi se stvorili održiviji uslovi za njihovu punu ekonomsku, društvenu i političku participaciju.

Usklađenost nacionalnog okvira sa evropskim politikama

Pravni i strateški okvir Crne Gore u oblasti omladinske politike i rodne ravnopravnosti u velikoj mjeri prati savremene evropske razvojne pravce. Kao zemlja kandidat za članstvo u Evropskoj uniji, Crna Gora postepeno usklađuje svoje javne politike sa evropskim standardima u oblastima participacije mladih, rodne ravnopravnosti, zapošljavanja i socijalne inkluzije. To je posebno vidljivo kroz Strategiju za mlade 2023–2027, Nacionalnu strategiju rodne ravnopravnosti i sektorske politike koje promovišu aktivno građanstvo, jednake mogućnosti i ekonomsko osnaživanje žena. Međutim, evropski okvir istovremeno podsjeća da ravnopravnost nije pitanje isključivo jednakog pristupa pravima, već i uklanjanja strukturnih prepreka koje različite grupe mladih dovode u neravnan položaj.

Strategija Evropske unije za mlade 2019–2027 zasniva se na principima engage, connect i empower, kojima se mladi prepoznaju kao ravnopravni partneri u oblikovanju javnih politika, a ne samo kao njihovi korisnici. Ovi principi prepoznatljivi su i u crnogorskoj Strategiji za mlade, koja promoviše razvoj omladinskih servisa, građansku participaciju i međusektorsku saradnju. Ipak, evropske politike sve snažnije naglašavaju da participacija nije samo pitanje postojanja formalnih mehanizama, već i njihove dostupnosti različitim grupama mladih. Iz feminističke perspektive, to podrazumijeva prepoznavanje činjenice da djevojke i mlade žene ne ulaze u procese participacije sa istih početnih pozicija kao njihovi muški vršnjaci, zbog čega univerzalne mjere često proizvode različite rezultate.

Ovakav pristup posebno je vidljiv kroz Evropske ciljeve za mlade (European Youth Goals), koji rodnu ravnopravnost, inkluzivna društva i kvalitetno zapošljavanje posmatraju kao međusobno povezane preduslove pune participacije mladih. U tom smislu, nacionalni okvir Crne Gore u velikoj mjeri prati evropske prioritete. Međutim, analiza pokazuje da se rodna dimenzija u omladinskim politikama još uvijek dominantno tretira kao horizontalni princip, dok su ciljane mjere usmjerene na djevojke i mlade žene manje zastupljene. Takav pristup može doprinijeti formalnoj jednakosti, ali ne mora nužno rezultirati jednakim mogućnostima za ostvarivanje prava i učešća.

Slična usklađenost uočava se i u oblasti rodne ravnopravnosti. Nacionalna strategija rodne ravnopravnosti prepoznaje ekonomsko osnaživanje žena, razvoj ženskog preduzetništva, povećanje učešća žena u odlučivanju i unapređenje njihovog položaja na tržištu rada kao ključne prioritete. Ovi ciljevi odgovaraju prioritetima Strategije Evropske unije za rodnu ravnopravnost, koja naglašava da ekonomska nezavisnost žena predstavlja jedan od osnovnih preduslova njihove društvene autonomije, političkog uticaja i ravnopravnog pristupa resursima. Evropski okvir, međutim, jasno ukazuje da se rodne nejednakosti ne mogu posmatrati izolovano od drugih oblika društvene nejednakosti, zbog čega politike sve više uključuju intersekcionalni pristup u planiranju i evaluaciji mjera.

To je posebno važno u kontekstu nalaza Indeksa participacije mladih. Podaci pokazuju da položaj djevojaka nije homogen i da mogućnosti za participaciju značajno zavise od mjesta stanovanja, socioekonomskog statusa, pripadnosti manjinskim zajednicama, invaliditeta ili statusa na tržištu rada. Djevojke iz ruralnih sredina, mlade žene u NEET statusu, korisnice sistema socijalne zaštite i druge marginalizovane grupe često se suočavaju sa višestrukim preprekama koje nijesu dovoljno vidljive kroz univerzalne politike. Upravo zato evropske politike sve snažnije insistiraju na principu *leave no one behind*, koji podrazumijeva razvoj mjera prilagođenih različitim iskustvima i potrebama mladih.

Važan referentni okvir predstavlja i Evropski stub socijalnih prava, koji promoviše jednake mogućnosti, kvalitetno obrazovanje, dostojanstven rad, socijalnu zaštitu i ravnotežu između poslovnog i privatnog života. Ovi principi direktno su povezani sa nalazima YPI, koji pokazuju da participacija mladih žena nije određena isključivo njihovim individualnim kompetencijama ili nivoom obrazovanja. Na njihove mogućnosti značajno utiču dostupnost javnih usluga, pristup finansijskim resursima, raspodjela neplaćenog rada u domaćinstvu, rodni stereotipi i društvene norme koje oblikuju profesionalne izbore, ekonomske mogućnosti i učešće u procesima odlučivanja.

Posmatrano u cjelini, može se zaključiti da je normativni i strateški okvir Crne Gore u velikoj mjeri usklađen sa evropskim politikama u oblasti mladih i rodne ravnopravnosti. Međutim, nalazi Indeksa participacije mladih pokazuju da ključni izazov više nije usvajanje novih strategija ili formalno usklađivanje zakonodavstva sa evropskim standardima, već njihova dosljedna implementacija i sposobnost da odgovore na različite potrebe mladih žena. Iz feminističke perspektive, uspjeh javnih politika ne mjeri se isključivo brojem usvojenih dokumenata ili uspostavljenih mehanizama, već njihovom sposobnošću da smanje postojeće nejednakosti u pristupu resursima, mogućnostima i procesima odlučivanja.

Upravo zato dalji razvoj javnih politika treba usmjeriti ka snažnijoj integraciji rodne perspektive u sve sektore koji oblikuju položaj mladih, uz sistematsko praćenje efekata politika na različite grupe djevojaka i mladih žena, kako bi se ostvarila ne samo formalna, već i stvarna ravnopravnost.

Ključni izazovi i nalazi indeksa participacije mladih

Nalazi Indeksa participacije mladih (YPI) za 2024. godinu pokazuju da su posljednjih godina ostvareni određeni pomaci u unapređenju položaja mladih u Crnoj Gori, ali da rodne razlike i dalje ostaju prisutne u gotovo svim dimenzijama participacije. Iako pojedini pokazatelji ukazuju na približavanje položaja djevojaka i mladića, posebno kada je riječ o udjelu mladih u NEET statusu, podaci potvrđuju da formalno smanjenje razlika ne znači nužno i jednake mogućnosti za učešće. Djevojke se i dalje suočavaju sa strukturnim preprekama koje proizlaze iz rodni normi, nejednake raspodjele resursa i društvenih očekivanja, zbog čega ostvaruju slabije rezultate u pojedinim segmentima političke, ekonomske i društvene participacije.

Iz feminističke perspektive, ovi nalazi potvrđuju da participaciju nije moguće posmatrati isključivo kroz individualne izbore i kompetencije mladih. Na mogućnosti djevojaka da učestvuju u društvu podjednako utiču rodni stereotipi, socioekonomski status, mjesto stanovanja, pristup javnim uslugama i raspoloživost institucionalne podrške. Posebno su izražene višestruke nejednakosti koje pogađaju djevojke iz ruralnih sredina, mlade žene u NEET statusu, korisnice sistema socijalne zaštite, djevojke sa invaliditetom i pripadnice manjinskih zajednica. Stoga nalazi YPI ne ukazuju samo na razlike između djevojaka i mladića, već i na razlike unutar same populacije mladih žena, što zahtijeva ciljane i rodno osjetljive javne politike.

Politička participacija djevojaka

Nalazi YPI pokazuju da politička participacija predstavlja jednu od oblasti u kojoj su rodne razlike i dalje vidljive. Iako postoje formalni mehanizmi za uključivanje mladih u procese donošenja odluka, djevojke su i dalje manje zastupljene u omladinskim savjetima, konsultativnim tijelima i drugim oblicima institucionalne participacije. Njihovo učešće često ostaje na nivou formalne zastupljenosti, dok su mogućnosti da utiču na procese odlučivanja ili preuzmu rukovodeće uloge znatno ograničenije.

Ovakvi nalazi ukazuju da postojanje institucionalnih mehanizama samo po sebi nije dovoljno za ostvarivanje stvarne participacije. Rodni stereotipi, tradicionalni obrasci liderstva i nedostatak mentorske podrške utiču na to da djevojke rjeđe prepoznaju politiku i javno djelovanje kao prostor u kojem mogu ostvariti uticaj. Istovremeno, ograničena vidljivost žena na rukovodećim pozicijama smanjuje broj uzora i dodatno reprodukuje postojeće rodne obrasce učešća. Posmatrano iz perspektive javnih politika, to ukazuje na potrebu razvoja mehanizama koji neće biti usmjereni samo na povećanje broja mladih uključenih u procese odlučivanja, već i na stvaranje uslova za njihovo ravnopravno i smisljeno učešće.

Ekonomska participacija djevojaka

Ekonomska participacija ostaje oblast u kojoj su razlike između djevojaka i mladića posebno izražene. Iako je 2024. godine po prvi put zabilježeno izjednačavanje udjela mladih u NEET statusu, ovaj pokazatelj ne odražava u potpunosti različite okolnosti koje oblikuju položaj djevojaka na tržištu rada. Mlade žene i dalje češće ostaju dugoročno nezaposlene, rjeđe pokreću sopstveni biznis i sporije ostvaruju ekonomsku nezavisnost.

YPI pokazuje da ekonomske razlike nijesu rezultat isključivo individualnih kompetencija ili nivoa obrazovanja, već odražavaju djelovanje šireg društvenog i ekonomskog konteksta. Rodne norme, nejednaka raspodjela neplaćenog rada, ograničen pristup finansijskim resursima, slabija zastupljenost u preduzetničkim mrežama i otežan pristup tržištu rada i dalje predstavljaju značajne prepreke ekonomskom osnaživanju mladih žena. Ove prepreke posebno pogađaju djevojke iz ruralnih područja i druge marginalizovane grupe, kod kojih se rodne nejednakosti prepliću sa ekonomskim i teritorijalnim razlikama.

Dodatni izazov predstavlja i digitalna transformacija tržišta rada. Iako digitalne kompetencije postaju jedan od ključnih preduslova zapošljivosti, djevojke su i dalje manje zastupljene u STEM oblastima i inovacionim sektorima, što dugoročno može uticati na njihove mogućnosti zapošljavanja, visinu zarada i profesionalni razvoj.

Društvena participacija djevojaka

Nalazi YPI ukazuju da društvena participacija djevojaka ne zavisi isključivo od njihove motivacije za uključivanje u zajednicu, već i od dostupnosti usluga, programa i sigurnih prostora za razvoj. Djevojke su rjeđe uključene u volontiranje, programe neformalnog obrazovanja i pojedine omladinske aktivnosti, posebno u sredinama u kojima su mogućnosti za takve programe ograničene.

Istovremeno, mentalno zdravlje mladih žena postaje sve značajnije pitanje javnih politika. Ekonomska nesigurnost, društvena očekivanja, iskustva diskriminacije i rodno zasnovanog nasilja predstavljaju dodatne faktore rizika koji mogu uticati na njihovo blagostanje i aktivno učešće u društvu. Posebno zabrinjava činjenica da djevojke iz marginalizovanih grupa često imaju otežan pristup odgovarajućim uslugama podrške, uključujući usluge mentalnog zdravlja, socijalne zaštite i neformalnog obrazovanja.

Nalazi Indeksa participacije mladih potvrđuju da unapređenje položaja djevojaka zahtijeva više od pojedinačnih programa podrške. Potrebne su koordinisane i rodno osjetljive javne politike koje će istovremeno adresirati ekonomske, političke i društvene dimenzije participacije, uz posebno uvažavanje različitih iskustava i potreba mladih žena. Takav pristup predstavlja preduslov za ostvarivanje ne samo formalne, već i stvarne ravnopravnosti učešća.

Regionalno i evropsko poređenje položaja djevojaka

Regionalno poređenje: Crna Gora u odnosu na zemlje Zapadnog Balkana i Turske

Nalazi Indeksa participacije mladih potvrđuju da se izazovi sa kojima se suočavaju mlade žene u Crnoj Gori ne mogu posmatrati izolovano, već predstavljaju dio šireg regionalnog obrasca karakterističnog za zemlje Zapadnog Balkana. Uprkos razlikama u institucionalnim okvirima i dinamici reformi, sve zemlje regiona dijele slične strukturne prepreke koje ograničavaju puno političko, ekonomsko i društveno učešće mladih, a posebno mladih žena.

Posmatrano kroz ukupni Indeks participacije mladih za 2024. godinu, Crna Gora ostvaruje najbolji rezultat među svim obuhvaćenim zemljama (69,7), ispred Srbije (68,7), Albanije (65,9), Sjeverne Makedonije (64,3), Turske (59,9), Kosova (55,4) i Bosne i Hercegovine (55,3).

Ovakav rezultat ukazuje da je institucionalni i javnopolitički okvir za učešće mladih u Crnoj Gori razvijeniji nego u većini zemalja regiona. Istovremeno, činjenica da nijedna država ne ostvaruje vrijednost ni približnu ciljnoj vrijednosti Indeksa od 100 potvrđuje da je prostor za unapređenje participacije mladih i dalje značajan u cijelom regionu.

Regionalni podaci pokazuju da se najveće razlike među zemljama odnose na stepen razvoja institucija i javnih politika, dok su osnovni izazovi gotovo identični. Mladi u svim državama Zapadnog Balkana ostaju nedovoljno zastupljeni u političkom odlučivanju, suočavaju se sa otežanim pristupom kvalitetnom zapošljavanju i preduzetništvu, a značajan broj njih nalazi se u riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti. Iz feminističke perspektive posebno je važno da se ove prepreke ne odražavaju jednako na mladiće i djevojke. Rodne norme, neravnomjerna raspodjela neplaćenog rada, ograničen pristup finansijama i tradicionalni obrasci liderstva sistematski proizvode nepovoljniji položaj mladih žena u svim zemljama regiona.

U oblasti ekonomske participacije Crna Gora ostvaruje relativno povoljnije rezultate od većine zemalja regiona. Stopa NEET mladih iznosi 17%, što predstavlja jednu od najnižih vrijednosti u regionu i približava se rezultatima Srbije (14,9%), dok su znatno više stope zabilježene u Albaniji (22,2%), Sjevernoj Makedoniji (22,6%), Bosni i Hercegovini (20,1%), Turskoj (25,9%) i naročito na Kosovu (35,4%). Posebno je značajno da je Crna Gora jedina zemlja obuhvaćena YPI-jem u kojoj nije registrovana rodna razlika u NEET stopi, dok u svim ostalim državama mlade žene češće pripadaju ovoj kategoriji nego mladi muškarci. Međutim, ovaj pozitivan pokazatelj ne znači da su rodne nejednakosti prevaziđene. Izvještaj ukazuje da se u Crnoj Gori, kao i u drugim zemljama regiona, mlade žene i dalje suočavaju sa ograničenim pristupom tržištu rada, manjim mogućnostima za samozapošljavanje i većim uticajem porodičnih obaveza na njihov ekonomski položaj.

Regionalna analiza pokazuje da zemlje Zapadnog Balkana dijele i slične institucionalne slabosti. U Bosni i Hercegovini i na Kosovu naglašava se nedostatak sistemskih i dugoročnih reformi u oblasti zapošljavanja mladih, dok se u Crnoj Gori i Sjevernoj Makedoniji kao ključni izazovi izdvajaju fragmentisana institucionalna odgovornost i nedovoljno razvijeni sistemi praćenja efekata javnih politika. U Albaniji se dodatno ukazuje na ograničenu dostupnost rodno razvrstanih podataka i slabiju koordinaciju između institucija, dok Srbija, uprkos poboljšanju većine pokazatelja, upozorava na izražene demografske promjene i smanjenje broja mladih kao dugoročan izazov za tržište rada. Zajedničko svim državama jeste da rodni stereotipi, obaveze neplaćenog rada i nedovoljna dostupnost usluga brige o djeci i dalje nesrazmjerno ograničavaju ekonomsku participaciju mladih žena.

Kada je riječ o političkoj participaciji, Crna Gora ostvaruje jedan od najboljih rezultata u regionu, sa indeksom političke participacije od 48,6, odmah iza Albanije (50,0), dok Bosna i Hercegovina (39,7), Srbija (42,4), Sjeverna Makedonija (42,5) i posebno Turska (28,1) bilježe niže vrijednosti. Ipak, izvještaj jasno pokazuje da nijedna država regiona nije uspjela obezbijediti adekvatnu zastupljenost mladih u procesima odlučivanja. U svim zemljama udio poslanika mlađih od 30 godina ostaje veoma nizak, a mladi su gotovo potpuno odsutni sa ministarskih i drugih visokih izvršnih funkcija. Ovakvi nalazi posebno su značajni za mlade žene, koje se suočavaju sa dvostrukom podzastupljenošću – kao mlade osobe i kao žene – što dodatno ograničava njihovu vidljivost, politički uticaj i mogućnosti liderstva.

Sličan obrazac uočava se i u oblasti društvene participacije. Iako Crna Gora, zajedno sa Srbijom i Sjevernom Makedonijom, ostvaruje bolje rezultate od dijela regiona, YPI ukazuje da rizik od siromaštva, ograničeno učešće u neformalnom obrazovanju i nedovoljna dostupnost pojedinih usluga ostaju zajednički izazovi svih zemalja Zapadnog Balkana. Posebno zabrinjava činjenica da upravo djevojke iz ruralnih područja, korisnice sistema socijalne zaštite, pripadnice manjinskih zajednica i mlade žene sa invaliditetom najčešće ostaju izvan postojećih mehanizama podrške, što potvrđuje da rodne nejednakosti često djeluju zajedno sa drugim oblicima društvene isključenosti.

Regionalno poređenje pokazuje da Crna Gora raspolaže razvijenijim strateškim okvirom i ostvaruje bolje ukupne rezultate od većine zemalja Zapadnog Balkana, ali da se suočava sa gotovo identičnim strukturnim izazovima kada je riječ o stvarnim mogućnostima mladih žena da ravnopravno učestvuju u političkom, ekonomskom i društvenom životu. To potvrđuje da unapređenje položaja djevojaka ne zavisi isključivo od usvajanja javnih politika, već prije svega od njihove dosljedne implementacije, rodno osjetljivog budžetiranja, razvoja kvalitetnih sistema praćenja i evaluacije i sistematskog uklanjanja rodni prepreka koje i dalje oblikuju mogućnosti mladih žena širom regiona.

□ Crna Gora u odnosu na Evropsku uniju

Poređenje Crne Gore sa državama članicama Evropske unije pokazuje da je u prethodnim godinama ostvaren napredak u razvoju normativnog i strateškog okvira za mlade i rodnu ravnopravnost, ali da i dalje postoje značajne razlike u stvarnim mogućnostima djevojaka da ravnopravno učestvuju u ekonomskom, političkom i društvenom životu. Dok su nacionalne politike u velikoj mjeri usklađene sa evropskim prioritetima, rezultati Indeksa participacije mladih ukazuju da se najveći izazovi nalaze u njihovoj implementaciji i sposobnosti da odgovore na različite potrebe mladih žena.

U Evropskoj uniji participacija mladih sve više se posmatra kroz prizmu jednakih mogućnosti, socijalne pravde i rodne ravnopravnosti. Strategija Evropske unije za mlade 2019–2027, Strategija za rodnu ravnopravnost i Evropski stub socijalnih prava polaze od pretpostavke da mladi ne učestvuju u društvu pod jednakim uslovima i da javne politike moraju aktivno uklanjati prepreke koje proizlaze iz roda, socioekonomskog statusa, mjesta stanovanja, invaliditeta ili pripadnosti manjinskim grupama. Takav pristup predstavlja važan iskorak u odnosu na tradicionalno shvatanje jednakosti, jer fokus stavlja na stvarne mogućnosti, a ne samo na formalno garantovana prava.

Nalazi Indeksa participacije mladih pokazuju da Crna Gora dijeli mnoge izazove sa državama članicama Evropske unije, ali da su njihove posljedice izraženije zbog ograničenijih institucionalnih kapaciteta i manjeg obima dostupnih usluga podrške. Iako je u 2024. godini po prvi put zabilježeno izjednačavanje stope mladih u NEET statusu između djevojaka i mladića, ovaj pokazatelj ne odražava u potpunosti rodne razlike koje postoje u kvalitetu zaposlenja, pristupu ekonomskim resursima, preduzetništvu i profesionalnom napredovanju. Evropska iskustva pokazuju da smanjenje rodni nejednakosti zahtijeva dugoročne i međusobno povezane intervencije u oblastima obrazovanja, zapošljavanja, socijalne zaštite, brige o djeci, mentalnog zdravlja i rodne ravnopravnosti, a ne izolovane mjere usmjerene na pojedinačne probleme.

Iz feminističke perspektive, jedno od ključnih pitanja nije da li djevojke imaju formalno jednak pristup obrazovanju ili tržištu rada, već da li raspolažu jednakim mogućnostima da ostvare ekonomsku nezavisnost, razvijaju karijeru i učestvuju u donošenju odluka. Evropske politike sve više prepoznaju da rodne razlike proizlaze iz nejednake raspodjele moći, vremena, resursa i odgovornosti za neplaćeni rad, zbog čega posebnu pažnju posvećuju usklađivanju privatnog i profesionalnog života, razvoju sistema brige o djeci, ekonomskom osnaživanju žena i povećanju njihovog učešća u procesima odlučivanja. U Crnoj Gori su ovi prioriteti prepoznati u strateškim dokumentima, ali nalazi YPI ukazuju da njihova primjena još uvijek nije dovoljno sistemska niti jednako dostupna svim djevojkama.

Poređenje sa Evropskom unijom posebno ukazuje na značaj intersekcionalnog pristupa u kreiranju javnih politika. Evropske institucije sve više naglašavaju da mlade žene nijesu homogena društvena grupa i da se iskustva djevojaka razlikuju u zavisnosti od njihovog socioekonomskog položaja, mjesta stanovanja, etničke pripadnosti, invaliditeta ili drugih karakteristika. Nalazi YPI potvrđuju da su upravo djevojke iz ruralnih sredina, korisnice sistema socijalne zaštite, pripadnice RE zajednice i djevojke sa invaliditetom izložene višestrukim oblicima isključenosti, zbog čega univerzalne mjere često nijesu dovoljne da odgovore na njihove potrebe.

Istovremeno, evropske politike sve snažnije naglašavaju važnost rodno osjetljivog planiranja, prikupljanja rodno razvrstanih podataka i procjene uticaja javnih politika na različite društvene grupe. Takav pristup omogućava da se ne procjenjuje samo broj korisnika pojedinih mjera, već i njihovi stvarni efekti na smanjenje nejednakosti. U tom kontekstu, Indeks participacije mladih predstavlja značajan alat za Crnu Goru, jer omogućava kontinuirano praćenje položaja mladih žena i identifikovanje oblasti u kojima je potrebno unaprijediti javne politike.

Posmatrano u cjelini, poređenje sa Evropskom unijom pokazuje da je Crna Gora ostvarila značajan napredak u usklađivanju zakonodavnog i strateškog okvira sa evropskim standardima. Međutim, evropska iskustva potvrđuju da uspješnost javnih politika nije određena brojem usvojenih strategija, već njihovim uticajem na smanjenje stvarnih nejednakosti. Upravo zato budući razvoj politika za mlade u Crnoj Gori treba usmjeriti ka jačanju rodno odgovornog planiranja, međusektorske saradnje i sistematskom uklanjanju strukturnih prepreka koje ograničavaju puno i ravnopravno učešće djevojaka u društvu. Takav pristup predstavlja ne samo uslov za dalje usklađivanje sa evropskim standardima, već i preduslov za ostvarivanje stvarne rodne ravnopravnosti i punog društvenog potencijala mladih žena.

Uloga civilnog društva u unapređenju participacije mladih žena

Nalazi Indeksa participacije mladih ukazuju da unapređenje položaja djevojaka zahtijeva djelovanje koje prevazilazi okvire pojedinačnih institucija i sektorskih politika. Upravo zbog toga organizacije civilnog društva predstavljaju važan dio sistema podrške mladima, jer dopunjuju institucionalne mehanizme, razvijaju inovativne modele rada i doprinose da potrebe mladih žena budu prepoznate u procesima kreiranja javnih politika. Njihova prednost ogleda se u neposrednom radu sa zajednicama, fleksibilnosti u odgovoru na nove društvene izazove i mogućnosti da testiraju pristupe koji kasnije mogu biti integrisani u redovne javne servise.

Iz feminističke perspektive, doprinos organizacija civilnog društva posebno je značajan jer ukazuje na činjenicu da djevojke nijesu homogena društvena grupa i da njihove mogućnosti za participaciju zavise od različitih društvenih i ekonomskih okolnosti. Kroz rad sa djevojkama iz ruralnih sredina, pripadnicama RE zajednice, mladim ženama sa invaliditetom, korisnicama sistema socijalne zaštite i drugim marginalizovanim grupama, organizacije civilnog društva doprinose razvoju inkluzivnijih politika i servisa koji odgovaraju različitim potrebama mladih žena.

Važan doprinos razvoju takvog pristupa u Crnoj Gori ostvaren je kroz program regrantinga, kojim su podržane lokalne organizacije civilnog društva za razvoj inicijativa usmjerenih na unapređenje participacije mladih. Podržani projekti obuhvatili su širok spektar tema koje direktno odgovaraju na izazove identifikovane kroz Indeks participacije mladih – od ekonomskog osnaživanja i razvoja preduzetništva, preko digitalnih kompetencija, mentalnog zdravlja i socijalne inkluzije, do promocije rodne ravnopravnosti, prevencije rodno zasnovanog nasilja i jačanja aktivnog građanstva. Posebna vrijednost programa ogleda se u tome što su organizacije razvijale rješenja prilagođena potrebama lokalnih zajednica, doprinoseći većoj dostupnosti podrške u sredinama u kojima institucionalni servisi nijesu dovoljno razvijeni.

Projekti realizovani kroz regranting pokazali su raznovrsnost pristupa unapređenju participacije mladih žena. Organizacije civilnog društva razvijale su programe ekonomskog osnaživanja i zapošljivosti, jačanja digitalnih i preduzetničkih kompetencija, podrške mentalnom zdravlju, promocije ljudskih prava i rodne ravnopravnosti, razvoja liderstva i političke participacije, kao i inicijative usmjerene na veću inkluziju djevojaka iz marginalizovanih grupa. Time je potvrđeno da unapređenje položaja mladih žena zahtijeva integrisan pristup koji istovremeno povezuje obrazovanje, zapošljavanje, socijalnu zaštitu, zdravlje, ljudska prava i aktivno građanstvo.

U okviru ovog procesa, NVO Prima imala je značajnu koordinacionu i razvojnu ulogu kao nosilac izrade Indeksa participacije mladih (Youth Participation Index – YPI) za Crnu Goru i koordinator programa regrantinga u okviru regionalnog projekta Youth Hub for the Western Balkans and Türkiye. Kroz kontinuirano prikupljanje i analizu podataka, izradu godišnjih izvještaja i policy brief-ova, kao i koordinaciju programa podrške organizacijama civilnog društva, Prima je doprinijela jačanju pristupa zasnovanog na dokazima u kreiranju omladinskih politika. Istovremeno, kroz mentorstvo, razvoj kapaciteta i podršku lokalnim organizacijama omogućeno je da rezultati istraživanja budu pretočeni u konkretne inicijative koje odgovaraju na potrebe mladih u različitim lokalnim zajednicama.

Iskustva ostvarena kroz rad organizacija civilnog društva potvrđuju da održivo unapređenje participacije mladih žena zahtijeva partnerstvo između institucija, lokalnih zajednica i civilnog sektora. Dok javne institucije imaju ključnu odgovornost za kreiranje i sprovođenje politika, organizacije civilnog društva doprinose njihovom kvalitetu kroz istraživanje, inovacije, razvoj novih modela podrške i zagovaranje. Takva saradnja omogućava da javne politike budu u većoj mjeri zasnovane na potrebama mladih žena i da efikasnije odgovore na izazove koje identifikuje Indeks participacije mladih.

Prioriteti za unapređenje javnih politika

Nalazi Indeksa participacije mladih pokazuju da je Crna Gora uspostavila relativno razvijen normativni i strateški okvir za unapređenje položaja mladih i rodne ravnopravnosti. Međutim, rezultati ukazuju da formalno postojanje zakona, strategija i programa nije dovoljno da obezbijedi ravnopravno učešće djevojaka u ekonomskom, političkom i društvenom životu. Najveći izazov više nije kreiranje novih javnih politika, već njihova dosljedna primjena, međusektorska koordinacija i sistematsko praćenje njihovih efekata na položaj mladih žena.

Analiza ukazuje da je potrebno snažnije integrisati rodnu perspektivu u omladinske politike. Mladi se često posmatraju kao homogena društvena grupa, iako podaci YPI jasno pokazuju da djevojke i mladići ne ostvaruju jednake ishode u oblastima zapošljavanja, političkog učešća i pristupa ekonomskim resursima. Buduće politike treba da prepoznaju različite potrebe mladih žena, posebno onih iz ruralnih sredina, NEET populacije, žena sa invaliditetom i pripadnica manjinskih zajednica.

Poseban prioritet predstavlja ekonomsko osnaživanje djevojaka. Nalazi YPI potvrđuju da ekonomska nezavisnost predstavlja jedan od ključnih preduslova za aktivnije učešće u društvenom i političkom životu. Zbog toga je neophodno jačati mjere koje podstiču zapošljavanje, razvoj ženskog preduzetništva, pristup finansijama, digitalnim kompetencijama i zanimanjima budućnosti, uz istovremeno uklanjanje strukturnih prepreka koje ograničavaju njihovu ekonomsku participaciju.

Istovremeno, potrebno je unaprijediti mehanizme za uključivanje djevojaka u procese donošenja odluka na nacionalnom i lokalnom nivou. Veća zastupljenost u omladinskim savjetima, savjetodavnim tijelima i drugim participativnim mehanizmima ne treba da bude cilj sama po sebi, već sredstvo za kreiranje politika koje u većoj mjeri odgovaraju potrebama mladih žena.

Posebnu pažnju potrebno je posvetiti razvoju sistema praćenja javnih politika kroz rodno razvrstane podatke i indikatore. Kvalitetnije prikupljanje podataka omogućilo bi bolje razumijevanje položaja mladih žena i efikasnije planiranje mjera zasnovanih na dokazima. U tom procesu, nastavak saradnje između institucija, lokalnih samouprava, akademske zajednice i organizacija civilnog društva predstavlja važan preduslov za razvoj održivih i inkluzivnih politika.

Zaključci i preporuke

Nalazi Indeksa participacije mladih potvrđuju da su u Crnoj Gori ostvareni određeni pomaci u unapređenju položaja mladih žena, prije svega kroz razvoj zakonodavnog i strateškog okvira. Ipak, rodne razlike i dalje ostaju vidljive u ekonomskom osnaživanju, političkom predstavljanju i pristupu mogućnostima za razvoj, posebno među djevojkama koje pripadaju ranjivim društvenim grupama.

Ovaj policy paper pokazuje da ključni izazov više nije usvajanje novih strategija, već njihova dosljedna implementacija, jačanje međusektorske saradnje i razvoj javnih politika zasnovanih na dokazima. Rodna ravnopravnost ne treba da bude posmatrana kao izdvojena oblast, već kao horizontalni princip koji se sistematski ugrađuje u omladinske, obrazovne, ekonomske i socijalne politike.

Nalazi YPI predstavljaju važan alat za praćenje napretka i identifikovanje područja u kojima su potrebne dodatne intervencije. Njihova vrijednost nije samo u mjerenju postojećeg stanja, već i u usmjeravanju donosilaca odluka ka politikama koje će omogućiti da svaka djevojka, bez obzira na mjesto stanovanja ili društveni položaj, ima jednake mogućnosti da učestvuje u ekonomskom, političkom i društvenom životu Crne Gore.

Na osnovu nalaza Indeksa participacije mladih i analize postojećeg javnopolitičkog okvira, identifikovan je set prioritarnih preporuka usmjerenih na unapređenje participacije mladih žena u Crnoj Gori. Preporuke su grupisane prema ključnim akterima odgovornim za njihovo sprovođenje, s ciljem jačanja međusektorske saradnje i razvoja javnih politika zasnovanih na dokazima.

Ministarstvo sporta i mladih

- Sistematski integrisati rodnu perspektivu (gender mainstreaming) u planiranje, sprovođenje i evaluaciju Strategije za mlade i svih programa omladinske politike.
- Uvesti obavezno rodno razvrstano prikupljanje i izvještavanje podataka za sve ključne indikatore omladinske politike.
- Ojačati participativne mehanizme koji obezbjeđuju ravnopravno učešće djevojaka u omladinskim savjetima, radnim grupama i procesima donošenja odluka na nacionalnom i lokalnom nivou.
- Razviti sistem redovnog praćenja položaja mladih žena kroz Indeks participacije mladih i druge nacionalne pokazatelje.

Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava

- Obezbijediti snažniju međusektorsku koordinaciju politika rodne ravnopravnosti, omladinske politike, zapošljavanja, obrazovanja i socijalne zaštite.
- Primjenjivati intersekcionalni pristup u razvoju politika kako bi mjere bile prilagođene potrebama djevojaka iz ruralnih sredina, NEET populacije, RE zajednice, mladih žena sa invaliditetom i drugih ranjivih grupa.
- Jačati programe ekonomskog osnaživanja, ženskog liderstva i političke participacije mladih žena.
- Unaprijediti primjenu rodno odgovornog budžetiranja i procjenu rodnog uticaja javnih politika.

Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija

- Povećati učešće djevojaka u STEM oblastima kroz stipendije, mentorstvo, karijerno savjetovanje i saradnju sa obrazovnim ustanovama i privatnim sektorom.
- Uspostaviti održiv sistem priznavanja kompetencija stečenih kroz neformalno i informalno učenje i volontiranje.
- Jačati građansko obrazovanje, digitalnu pismenost i razvoj liderskih kompetencija mladih žena.
- Integrirati sadržaje koji promovišu rodnu ravnopravnost, aktivno građanstvo i prevenciju rodni stereotipa u obrazovni sistem.

Zavod za zapošljavanje Crne Gore i institucije nadležne za tržište rada

- Razviti ciljane programe aktivne politike zapošljavanja za mlade žene, posebno za NEET populaciju i dugoročno nezaposlene.
- Obezbijediti lakši pristup finansijskim instrumentima, grantovima, mentorstvu i poslovnom savjetovanju za mlade preduzetnice.
- Razvijati programe prekvalifikacije i digitalnih kompetencija u sektorima sa najvećim potencijalom zapošljavanja.
- Jačati saradnju sa poslodavcima radi smanjenja rodni razlika na tržištu rada i podsticanja zapošljavanja mladih žena.

Lokalne samouprave

- Obezbijediti dosljednu implementaciju lokalnih akcionih planova za mlade i rodnu ravnopravnost kroz adekvatna budžetska izdvajanja.

- Uspostaviti funkcionalne omladinske savjete i obezbijediti ravnomjernu zastupljenost djevojaka u lokalnim participativnim tijelima.
- Razvijati lokalne servise za podršku mentalnom zdravlju, zapošljavanju i preduzetništvu mladih žena.
- Podsticati partnerstva između lokalne uprave, škola, centara za socijalni rad, zdravstvenih ustanova, privrede i organizacija civilnog društva.

Organizacije civilnog društva

- Nastaviti razvoj inovativnih servisa i programa koji odgovaraju potrebama različitih grupa mladih žena, posebno onih iz ruralnih sredina i drugih ranjivih zajednica.
- Jačati ulogu organizacija civilnog društva u zagovaranju javnih politika zasnovanih na dokazima kroz istraživanja, analize, monitoring i praćenje implementacije javnih politika.
- Razvijati programe mentorstva, liderstva i građanske participacije koji osnažuju djevojke za aktivno učešće u procesima donošenja odluka na lokalnom i nacionalnom nivou.
- Unaprijediti saradnju sa institucijama, obrazovnim ustanovama i privatnim sektorom u razvoju održivih programa ekonomskog osnaživanja, digitalnih kompetencija i društvene participacije mladih žena.

Međunarodne organizacije i donatori

- Nastaviti pružanje finansijske i tehničke podrške reformama u oblastima omladinske politike, rodne ravnopravnosti i ekonomskog osnaživanja mladih žena.
- Podržati razvoj dugoročnih programa izgradnje kapaciteta organizacija civilnog društva i institucija, uključujući programe mentorstva, institucionalnog razvoja i regrantinga.
- Podsticati razvoj javnih politika zasnovanih na dokazima kroz podršku istraživanjima, unapređenju sistema prikupljanja podataka i evaluaciji efekata javnih politika.
- Promovisati razmjenu dobrih praksi i regionalnu saradnju sa državama Zapadnog Balkana i Evropske unije u oblastima participacije mladih, rodne ravnopravnosti i ekonomskog osnaživanja žena.
- Podržati razvoj pilot-programa i inovativnih modela koji mogu doprinijeti većoj participaciji mladih žena i, nakon evaluacije njihovih efekata, biti integrisani u redovne javne politike i servise.

This document is based on the results of the "Youth Participation Index 2024" research, which is being conducted for the ninth consecutive year with the support of the European Commission. Using a unique methodology, the level of youth participation in political, economic, and social life is monitored every year. More information about the research results is available at: <https://youthwbt.eu/>.

For more details on the project, visit:

youthwbt.eu

This publication was funded by the European Union. The content is the sole responsibility of the NGO Prima and does not necessarily reflect the views of the European Union.